

Η ιστορία των Ελγινείων Μαρμάρων που προέρχονται από την Ακρόπολη των Αθηνών και φυλάσσονται στην Μεγ. Βρετανία!

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Διαβάστε για τις σημαντικές ζημιές που προκάλεσαν τα συνεργεία του Έλγιν στα μάρμαρα!

Ως Ελγίνεια Μάρμαρα είναι γνωστή μία συλλογή γλυπτών που προέρχονται από την Ακρόπολη των Αθηνών τα οποία κλάπηκαν από τον Τόμας Μπρους, 7ο κόμη του Έλγιν, πρέσβη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1799 μέχρι το 1803, και μεταφέρθηκαν στην Βρετανία το 1806.

Εκμεταλλευόμενος την Οθωμανική ηγεμονία στην ελληνική επικράτεια, κατάφερε και απέκτησε φερμάνι από τον Οθωμανό Σουλτάνο για την αποκαθήλωσή τους από τον Παρθενώνα με σκοπό την μέτρηση και την αποτύπωσή τους σε σχέδια, και στη συνέχεια προχώρησε στην αφαίρεση και φυγάδευσή τους.

Τα αποκτήματα του Έλγιν περιλαμβάνουν ακόμη αντικείμενα από άλλα κτίρια της αθηναϊκής Ακρόπολης: το Ερέχθειο, που μεταβλήθηκε σε ερείπιο κατά τον ελληνικό αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821-33), τα Προπύλαια και τον Ναό της Αθηνάς Νίκης. Ο λόρδος Έλγιν πήρε περίπου τα μισά από τα Γλυπτά του Παρθενώνα και από τα υπόλοιπα δημιουργήθηκαν εκμαγεία σε γύψο.

Το ξεκίνημα του 19ου αιώνα υπήρξε οδυνηρό για τα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών, εξαιτίας της αρχαιοθηρίας, η οποία έφτασε στο αποκορύφωμά της στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του εν λόγω αιώνα. Κύριος αυτουργός υπήρξε ο λόρδος Έλγιν, ο οποίος τότε υπηρετούσε ως πρεσβευτής της Αγγλίας στην Οθωμανική Πύλη (1799-1803).

Την εποχή εκείνη, η Βρετανική «ελίτ» πίστευε ότι οι Ελληνικές Αρχαιότητες αποτελούσαν την υψηλότερη έκφραση της τέχνης και του πολιτισμού και ότι φέρνοντας αντίγραφά τους πίσω στην Αγγλία, θα μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν για να εμπνεύσουν τις μάζες και να ανεβάσουν το καλλιτεχνικό επίπεδο της Βρετανικής κοινωνίας. Λέγεται ότι ο Λόρδος Ελγιν ήθελε να φέρει στην Αγγλία αρχαιοελληνικές αντίκες για να διακοσμήσει την εξοχική του κατοικία. Αφού η Βρετανική κυβέρνηση αρνήθηκε να χρηματοδοτήσει το αίτημά του, ο Λόρδος Έλγιν αποφάσισε να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του με δικά του έξοδα.

Τον Αύγουστο του 1800 το καλλιτεχνικό του επιτελείο (υπό την επίβλεψη του Τζιοβάνι Λουσιέρι και του Αιδεσιμότατου Φίλιπ Χαντ) έφτασε στην Αθήνα, που τελούσε υπό Οθωμανική κατοχή. Δεδομένου ότι η Ακρόπολη ήταν ένα τείχος προστασίας της πόλης, οι δωροδοκίες δεν βοήθησαν και για να πετύχουν την πρόσβαση στην Ακρόπολη, χρειάστηκαν ένα επίσημο «φιρμάνι» από τον Σουλτάνο στην Κωνσταντινούπολη.

Το φιρμάνι, που είχε υπογραφεί από τον Καϊμακάν Πασά και απευθυνόταν στον Βοεβόδα και τον Καδή των Αθηνών, παρείχε την άδεια στα μέλη του συνεργείου να στήνουν ικριώματα γύρω από τον Ναό των Ειδώλων, όπως αποκαλούσαν τον Παρθενώνα, να κατασκευάζουν εκμαγεία, να καταμετρούν τα κτίρια και να κάνουν ανασκαφές για ανεύρεση επιγραφών. Επίσης, περιλάμβανε εντολή της Πύλης να μην ενοχληθούν τα μέλη του συνεργείου από τον Δισδάρη ή από οποιονδήποτε άλλο, να μην αναμειχθεί κανείς με τα ικριώματα και τα εργαλεία, ούτε να εμποδίσει τα μέλη να πάρουν «μερικά κομμάτια πέτρας με επιγραφές και γλυπτά» (qualque pezzi di pietra con iscrizioni e figure).

Το φιρμάνι, όπως αυτό εκδόθηκε στα τουρκικά, δεν έχει βρεθεί μέχρι σήμερα, παρά τις έρευνες ειδικών στα τουρκικά αρχεία. Μια μετάφρασή του στα ιταλικά, την οποία είχε κάνει ο διερμηνέας της αγγλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, Πισανί, βρέθηκε στο αρχείο του Φ. Χάντ, ιερέα της πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη κατά την περίοδο που προϊστάστο αυτής ο Έλγιν. Από αυτό το ιταλικό κείμενο έγινε η μετάφραση του φιρμανιού στα αγγλικά, την οποία έδωσε ο Χαντ στην Ειδική Εξεταστική Επιτροπή που είχε συστήσει η αγγλική Βουλή για την

αγορά των «Ελγινείων», όταν ο ίδιος κλήθηκε ως μάρτυρας.

Η βεβήλωση της Ακρόπολης από τα συνεργεία του Έλγιν

Από το 1801 έως το 1804 τα συνεργεία του Έλγιν δρούσαν στην Ακρόπολη, προκαλώντας σημαντικές ζημιές στα γλυπτά και το ίδιο το μνημείο, αποσπώντας και διαμελίζοντας ένα σημαντικό μέρος (περίπου το ήμισυ) από τον σωζόμενο γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα, μαζί με ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως ένα κιονόκρανο και ένα σπόνδυλο από κίονα.

Η μεταφορά με πλοία αυτών των ανεκτίμητης αξίας αρχαιοτήτων στην Αγγλία αντιμετώπισε δυσκολίες, αφού γινόταν από λιμάνι σε λιμάνι. Ένα πλοίο βούλιαξε και τα Γλυπτά, ύστερα από παρατεταμένη έκθεση στην υγρασία των διάφορων λιμανιών, έφτασαν τελικά στη Βρετανία. Μάλιστα, ο Έλγιν προκειμένου να ανελκύσει τα Μάρμαρα από τον βυθό της θάλασσας ξόδεψε ένα τεράστιο μέρος από την περιουσία του, και έτσι, σε συνδυασμό με το υπέρογκο κόστος της θαλάσσιας μεταφοράς των Γλυπτών από την Αθήνα, έφτασε να τη χάσει σχεδόν ολόκληρη.

Ως αποτέλεσμα, φύλαξε τα Μάρμαρα σε διάφορες αποθήκες, γεμάτες υγρασία, καθώς του ήταν αδύνατο πλέον οικονομικά να τα στεγάσει σε δικό του χώρο.

Η αφαίρεση και η μεταφορά των μαρμάρων ολοκληρώθηκε το 1812 με κόστος 74,240 λίρες (περίπου 4 εκ. \$ σήμερα) και όταν ο Λόρδος Έλγιν επέστρεψε στην Αγγλία, ήταν χρεοκοπημένος και χαρακτηρισμένος ως «συλητής» και «βάνδαλος» από τους συγχρόνους του, συμπεριλαμβανομένου και του διάσημου ποιητή, του Λόρδου Βύρωνα. (Διαβάστε την κατηγορία του Λόρδου Βύρωνα για τον Λόρδο Έλγιν στο «Προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»)

Μετά από μια μακρά συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων για το κατά πόσον ένας Βρετανός Πρέσβης ήταν δικαιολογημένος, αν χρησιμοποιούσε τη θέση του για να αποκτήσει αρχαιότητες, τα Μάρμαρα πουλήθηκαν στην Βρετανική κυβέρνηση το 1806. Ενώ αρχικά είχε ο Λόρδος Έλγιν ζητήσει 75.000 λίρες, τελικά του έδωσαν 35.000 λίρες και τα τοποθέτησαν στο Βρετανικό Μουσείο.

Το θέμα και τότε και τώρα είναι η νομιμότητα της αγοραπωλησίας. Δεν υπάρχει άμεση έγγραφη απόδειξη του δικαιώματος της αφαίρεσης των Μαρμάρων. Το «φιρμάνι» που έδινε στον Έλγιν αυτό το δικαίωμα δεν κατατέθηκε ποτέ και η ύπαρξή του αμφισβητείται.

Πώς πωλήθηκαν τα μάρμαρα στην στη βρετανική κυβέρνηση;

Έτσι, ύστερα από την υποθήκευση της συλλογής του από το βρετανικό κράτος, αναγκάστηκε να πουλήσει τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στη βρετανική κυβέρνηση, η οποία και τα μετέφερε το 1816 στο Βρετανικό Μουσείο.

Πριν από αυτήν την τελική συναλλαγή είχε ανατεθεί σε ειδική Εξεταστική Επιτροπή να μελετήσει τα στοιχεία της υπόθεσης και τα πορίσματά της τέθηκαν υπόψη του βρετανικού Κοινοβουλίου.

Κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συνεδρίας που έλαβε χώρα, ακούστηκαν πολλές φωνές που εξέφρασαν σκεπτικισμό και απόρριψη για τις ενέργειες του Έλγιν. Ακόμα και σκέψεις για την επιστροφή των Μαρμάρων διατυπώθηκαν τότε για πρώτη φορά. Ισχυρές ενστάσεις ακούστηκαν και εκτός Κοινοβουλίου, με θερμότερο υποστηρικτή τους τον Λόρδο Βύρωνα.

Τα γλυπτά αυτά αποθηκεύτηκαν στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου το 1816. Το οθωμανικό φερμάνι, που κατέχει το Βρετανικό Μουσείο “δεν φέρει την υπογραφή και τη σφραγίδα του Σουλτάνου ή τη συνήθη επίκληση στο Θεό, και χωρίς αυτά, ο Elgin και συνεπώς το Βρετανικό Μουσείο δεν έχουν καμία νομική απόδειξη της κυριότητας των Γλυπτών του Παρθενώνα”, σύμφωνα με έκθεση ειδικών. Το 1936 τοποθετήθηκαν στην έκθεση Dunveen που δημιουργήθηκε για αυτό το σκοπό. Από το 1983, με πρωτοβουλία της τότε Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, η Ελλάδα καταβάλλει προσπάθειες να φέρει τα Ελγίνεια πίσω στην Αθήνα.

Τον Αύγουστο του 1982, η διάσημη πρωταγωνίστρια του θεάτρου Μελίνα Μερκούρη έκανε μια παθιασμένη έκκληση στη Διεθνή Διάσκεψη των Υπουργών Πολιτισμού στο Μεξικό για να βοηθήσουν στην επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Πατρίδα τους. (Διαβάστε τις απόψεις της Μελίνας Μερκούρη για το θέμα σε μια ομιλία του 1986).

Πού ανήκουν όμως πραγματικά τα γλυπτά; Για να βρει όμως κανείς μια λογική απάντηση σε αυτό το ερώτημα, πρέπει πρώτα να σκεφτεί ότι πρόκειται για την πιο όμορφη τέχνη στον κόσμο:

Όπως λέει: «Η θλιβερή αλήθεια είναι πως μέσα στο Βρετανικό Μουσείο, τα γλυπτά του Παρθενώνα δεν μπορεί να τα θαυμάσει κανείς στην τελειότητά τους. Κυρίως για έναν λόγο, παρουσιάζονται σε μια γκρίζα, νεοκλασική αίθουσα όπου οι πέτρινοι τοίχοι της δεν κάνουν αντίθεση με αυτά τα λίθινα έργα τέχνης – είναι μια νεκρική αίθουσα που τα «πλακώνει» αντί να τα φωτίζει. Επομένως, αν το Βρετανικό Μουσείο θέλει να κρατήσει αυτά τα αριστουργήματα, πρέπει να βρει τα χρήματα να τα παρουσιάσει σε έναν χώρο με πιο μοντέρνα αισθητική» σημειώνει με νόημα ο Τζόουνς και προσθέτει «Ή, θα μπορούσε να τα επιστρέψει στην Ελλάδα, που έχει

κατασκευάσει ήδη ένα υπέροχο σύγχρονο μουσείο για να το κάνει αυτό.

Το καλύτερο πράγμα σχετικά με την έκθεση των γλυπτών στο Μουσείο της Ακρόπολης, για τα γλυπτά του Παρθενώνα, είναι πως καθιστά εύκολο στον θεατή να δει πώς ταιριάζουν τα γλυπτά στο κτίριο και πώς λειτουργούν ως σύνολο. Έχει επίσης ένα πλεονέκτημα που το Λονδίνο δεν μπορεί σε τίποτε να συναγωνιστεί – μπορεί κανείς να θαυμάσει τα γλυπτά και μετά μέσα από τον γυάλινο τοίχο να δει τον ίδιο τον Παρθενώνα, δημιουργώντας μια αισθητική σύνδεση ανάμεσα στην τέχνη και το αρχιτεκτονικό σπίτι τους».

Η προσπάθεια των ελληνικών αρχών για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα στο τόπο καταγωγής και κατασκευής τους υποστηρίζεται ενεργά από διεθνή, ομότιτλη επιτροπή. Η αναγκαιότητα της επιστροφής τους στην Ελλάδα επιβεβαιώνεται και από την επίσημη θέση της εκπροσώπου της UNESCO, με βάση την αρχή της διατήρησης της ακεραιότητας των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Κατά καιρούς έχουν δει τη δημοσιότητα διάφορες προτάσεις από έγκριτους, ουδέτερους παρατηρητές, με σκοπό την εξεύρεση μιας λύσης στη διαφωνία Ελλάδας και Βρετανικού Μουσείου επί του ζητήματος της επιστροφής των κλεμμένων γλυπτών.

Τον Αύγουστο του 1983, ιδρύθηκε η Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα» με στόχο «να διασφαλίσει την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Ελλάδα και «να παρουσιάσει το θέμα όσο γίνεται εκτενέστερα στο Βρετανικό κοινό και να ασκήσει όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη πίεση στους Υπεύθυνους του Βρετανικού Μουσείου και την Βρετανική Κυβέρνηση». Διάφορες επιτροπές παγκοσμίως έχουν ιδρυθεί με την πρόθεση να αλλάξουν την αντίληψη των ανθρώπων, έτσι ώστε να υποστηρίξουν την επιστροφή των Μαρμάρων στην Αθήνα.

Το 1998, η εκστρατεία αναζωπυρώθηκε, όταν αποκαλύφθηκε πως το Βρετανικό Μουσείο είχε προκαλέσει μεγάλη ζημιά στα Μάρμαρα και είχε προσπαθήσει να συγκαλύψει την υπόθεση. Μια αποκάλυψη που αργότερα έγινε παραδεχτή από το ίδιο το Μουσείο. Η ανεπανόρθωτη ζημιά έγινε ανάμεσα στο 1937 και 1938, όταν το προσωπικό του Μουσείου χρησιμοποίησε μεταλλικά εργαλεία και λευκαντικά για να κάνουν τα μάρμαρα να φαίνονται λευκά. Αυτό που δεν μπόρεσε να καταλάβει το προσωπικό του Μουσείου ήταν ότι το Πεντελικό Μάρμαρο αποκτά μια φυσική μπεζ απόχρωση, όταν εκτίθεται στον αέρα. Πολλές από τις λεπτομέρειες που έκαναν αυτά τα γλυπτά τόσο μοναδικά, χάθηκαν για πάντα. Το Μουσείο έχει επανειλημμένα αρνηθεί να δημοσιεύσει την έκταση της ζημιάς που προκάλεσε.

Το 2002, μια δημοσκόπηση της IpsosMORI δείχνει ότι η Βρετανική υποστήριξη για

την επιστροφή των Μαρμάρων είναι μεγάλη. Στην ερώτηση: «Αν γινόταν ένα δημοψήφισμα σχετικά με το αν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα ή όχι, τι θα απαντούσατε;» το σύνολο των ερωτηθέντων Βρετανών ενηλίκων απάντησε:

40% ναι, να επιστραφούν

16% όχι, να μείνουν στο Βρετανικό Μουσείο

Το υπόλοιπο 44% δεν είχε άποψη

Τον Ιούνιο του 2009, άνοιξε τις πύλες του στην Αθήνα το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης και αποτελεί ένα από τα πιο εκθαμβωτικά και προηγμένα τεχνολογικά Μουσεία του κόσμου. Χτισμένο στη σκιά της Ακρόπολης, παρουσιάζει, μέσα στο φυσικό τους φως, εκατοντάδες γλυπτά καλλιτεχνήματα.

Εκθέτει ακόμα τα κομμάτια των φιλοτεχνημένων Μαρμάρων που έχουν διασωθεί από τον Παρθενώνα, μαζί με αντίγραφα απ' όσα «λείπουν»! Το Βρετανικό Μουσείο πρότεινε να δανείσει τα αυθεντικά γλυπτά στο Ελληνικό Μουσείο, με τον όρο ότι η Ελληνική Κυβέρνηση θα αναγνωρίσει το Βρετανικό Μουσείο ως νόμιμους ιδιοκτήτες τους. Η Ελληνική Κυβέρνηση αρνήθηκε δηλώνοντας ότι η αποδοχή της προσφοράς θα συγχωρούσε την αρπαγή των Μαρμάρων και την αποκοπή τους από την θέση τους 207 χρόνια πριν.

Σε ανακοίνωση που εξέδωσε το Βρετανικό Μουσείο τον Απρίλιο του 2007, αναφέρεται ότι δεν προτίθεται να παραχωρήσει την κυριότητα των Γλυπτών του Παρθενώνα σε ελληνικό μουσείο. Νεότερη ανακοίνωση του Βρετανικού Μουσείου (2009) ανέφερε πως, με την ευκαιρία των εγκαινίων του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, θα ήταν διατεθειμένο να δανείσει τα Ελγίνεια, αρκεί η ελληνική κυβέρνηση να αναγνωρίσει το δικαίωμα ιδιοκτησίας τους στο Μουσείο. Η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε την πρόταση.

Η εν λόγω συλλογή γλυπτών περιλαμβάνει μερικά από τα γλυπτά των αετωμάτων, των μετοπών που απεικονίζουν μάχες μεταξύ των Λαπίθων και των Κενταύρων, αλλά και της Ζωφόρου του Παρθενώνα που κοσμούσε το ανώτερο τμήμα των τοίχων του σηκού του ναού σε όλο τους το μήκος. Ως εκ τούτου, αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 1/2 από ό,τι απομένει από τη γλυπτική διακόσμηση του Παρθενώνα που διασώθηκε: 75 μέτρα από τα αρχικά 160 μέτρα, 15 από τις 92 μετόπες, 17 τμηματικές φιγούρες από τα αετώματα, όπως επίσης και άλλα τμήματα της αρχιτεκτονικής.

Τα αποκτήματα του Έλγιν περιλαμβάνουν ακόμη αντικείμενα από άλλα κτίρια της Αθηναϊκής Ακρόπολης: το Ερέχθειο, που μεταβλήθηκε σε ερείπιο κατά τον ελληνικό αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821-33), τα Προπύλαια και τον Ναό της Αθηνάς Νίκης. Ο λόρδος Έλγιν πήρε περίπου τα μισά από τα γλυπτά του

Παρθενώνα και από τα υπόλοιπα δημιουργήθηκαν εκμαγεία σε γύψο. Στη συλλογή των μαρμάρων δόθηκε το όνομα του λόρδου Έλγιν.

Μια διαφορετική πρόταση σχετικά με τα γλυπτά του Παρθενώνα διατυπώνει ο Νίκολας Πένι, διευθυντής της National Gallery του Λονδίνου.

«Δεν νομίζω ότι το να τα γυρίσουμε απλά πίσω θα ήταν μια πολύ καλή κίνηση, αλλά θεωρώ ότι το Βρετανικό Μουσείο θα ήταν ανοιχτό στο να μοιραστεί τα Ελγίνεια Μάρμαρα, αρκεί να μη γίνει έμμονη ιδέα το σε ποιον ανήκουν πραγματικά» λέει στους Κυριακάτικους Times.

«Προσωπικά δεν θα μου άρεσε να τα σκέφτομαι να ταξιδεύουν μπρος-πίσω σε όλον τον κόσμο, αλλά σίγουρα το Βρετανικό Μουσείο έχει ως έναν βαθμό αναγνωρίσει τη βαθιά σημασία που έχουν για την Ελλάδα. Έχει πρακτικά τεθεί υπό σκέψη ότι ορισμένα εξ αυτών θα μπορούσε να τα δανείσει εκεί (στην Ελλάδα), αρκεί να μη γίνουν πιόνια πολιτικής εκμετάλλευσης» συνεχίζει και υποστηρίζει ότι το φόντο πάνω στο οποίο προβάλλονται τα έργα τέχνης μπορεί να αλλάξει.

«Πολλοί πιστεύουν ότι είναι εξ ορισμού το αυθεντικό πλαίσιο, αλλά αν επιστρέφονταν στην Ελλάδα δεν θα τοποθετούνταν στο μνημείο λόγω της μόλυνσης. Ακόμη κι αν βρίσκονταν εκεί, το μνημείο είναι ερείπιο και αυτά είναι πολύ κατεστραμμένα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να τα δει κάποιος όπως ήταν στην αρχική τους θέση. Αυτός είναι ένας συναισθηματικός μύθος, η ιδέα ότι μπορεί κάποιος να γυρίσει το ρολόι προς τα πίσω» καταλήγει ο επιστήμονας.

Η προσπάθεια των Ελλήνων για την επιστροφή στην πατρίδα:

Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα είναι ανεκτίμητα, είναι κληροδότημα ενός παλαιότερου πολιτισμού και είναι σύμβολα τής ανθρωπότητας για να επιδιώξει την καλλιτεχνική και αρχιτεκτονική υπεροχή.

Τα Μάρμαρα δεν ήταν ερημικά αριστουργήματα, αλλά αποτελούσαν ένα ακέραιο ολοκλήρωμα ενός αρχιτεκτονικού και καλλιτεχνικού έργου το οποίο χαρακώθηκε από τον Λόρδο Ελγιν στα 1800.

Ενώ η πίεση για την επιστροφή των μαρμάρων συνεχίζεται, αυτά τα «λάφυρα του πολέμου και της κατοχής» προς το παρόν βρίσκονται όμηρα στο Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο, χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά από την οικία τους.

Πηγές:

http://el.wikipedia.org/wiki/Θεωρία_παιγνίων

http://www.biblionet.gr/book/121221/Βαρουφάκης,_Γιάννης/Θεωρία_παιγνίων

<http://medlabgr.blogspot.com/2015/02/games-theory.html>

<http://www.iefimerida.gr/news/193153/pantrema-mathimatikon-politikis-i-theoria-paignion-poy-latreyei-o-varoyfakis-kai-i>

<https://sxoliastesxwrissynora.wordpress.com/2011/08/18/η-θεωρία-των-παιγνίων-το-θεώρημα-του-john-na/>

<http://oantikrisths.blogspot.gr/2015/03/blog-post.html>